

Έλληνες στο Καμερούν, ιστορία μιας επιχειρηματικής παρουσίας στην υποσαχάρια Αφρική(από τις απαρχές ως τα τέλη του 1970)

Nicolas Metaxides¹, Michel Fabrice Akono Abina²

Περίληψη στα ελληνικά

Η αναδρομή στην ιστορία της ελληνικής διασποράς στο Καμερούν συνδέεται με τις εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων σε όλη την επικράτεια της χώρας ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1920. Η παρουσία τους αν και «ενισχύθηκε» από την αποικιοκρατία στηρίχτηκε τόσο στην ικανότητά τους να αναπτύσσουν σχέσεις με τους αυτόχθονες, όσο και στις σχέσεις συνεργασίας με ντόπιους εμπόρους που «μαθήτευσαν» στο πλευρό των Ελλήνων στις εμπορικές πρακτικές «δυτικού τύπου». Στο κοινωνικό φαντασιακό των Καμερουνέζων ο Έλληνας θεωρείται, «γεννημένος έμπορος». Αντίστοιχα στο φαντασιακό των Ελλήνων οι Bamiléké είναι εκείνοι που ξεχωρίζουν με το επιχειρηματικό τους δαιμόνιο. Οι Έλληνες, μη αναγνωρίζοντας κατά κανόνα τη συμβολή των ντόπιων στην επιτυχία τους στο εμπόριο, αποδίδουν συχνά σε αυτούς – κυρίως στους Bamiléké - το βάρος της μετά το τέλος της δεκαετίας του 1970 αρνητικής συγκυρίας.

Λέξεις-κλειδιά : Έλληνες, Εμπόριο, Καμερούν, Υποσαχάρια Αφρική

¹ PhD in economics, PhD in human geography

² Master's degree in History of International Relations

Εισαγωγή

Από το 17ο αιώνα, το Καμερούν υπήρξε τόπος προσέλκυσης ευρωπαίων και ασιατών εμπόρων, ο αριθμός των οποίων αυξάνεται αισθητά μετά το τέλος της γερμανικής παρουσίας στη χώρα (1916). Το 1922 ανατέθηκε από την Κοινωνία των Εθνών, στη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία, η προστασία της χώρας με τη μορφή της Κηδεμονίας, γεγονός που κατέστησε το Καμερούν διεθνή «προορισμό» για όλες τις χώρες μέλη της Κοινωνίας των Εθνών. Μεταξύ των ξένων που εγκαταστάθηκαν στο Καμερούν και ξεχώρισαν με την παρουσία τους ήταν και μια μικρή κοινότητα Ελλήνων εμπόρων. Ονόματα, όπως των Παπαδόπουλου, Κρητικού, Δημητρόπουλου, Πολύδωρα, Κυριακίδη, Αντωνιάδη, Δεσποτάκη, Μαυρομμάτη, Ιακωβίδη, Τσεκένη, Νικητόπουλου, Αρνόπουλου, παραπέμπουν σε μια ισχυρή ελληνική παρουσία στην αφρικανική αυτή χώρα³.

Χάρτης του Καμερούν

3 Archives Nationales de Yaoundé (ANY), 2AC, 9159, Européens : immigration et émigration européennes au Cameroun, 1940.

Οι Έλληνες ανέπτυξαν υπομονετικά ένα εκτεταμένο εμπορικό δίκτυο σε όλο το κεντροδυτικό Καμερούν. Η εμπορική τους παρουσία γίνεται εμφανής σε όλες σχεδόν τις πόλεις του κεντροδυτικού Καμερούν. Η πόλη που τους προσέλκυσε αρχικά ήταν η Douala, σημαντικό φυσικό ποτάμιο λιμάνι στις εκβολές του ποταμού Wouri στον Ατλαντικό ωκεανό. Η Douala πρόσφερε την σημαντική της κάλυψη στις εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες ενός κοσμοπολίτικου πληθυσμού που δεν έπαψε, για αρκετές δεκαετίες, να εισρέει προς την παράκτια αυτή περιοχή και την ενδοχώρα της (Mainet 1981, 1985). Άλλος σημαντικός πόλος έλξης υπήρξε η πόλη Yaoundé, πρωτεύουσα και διοικητικό κέντρο της χώρας που βρίσκεται στην επαρχία του Κέντρου και σε απόσταση 250 περίπου χιλιομέτρων από τη Douala. Η πόλη αυτή είναι γνωστή για το ήπιο κλίμα της, τα εύφορα εδάφη της και τους φιλόξενους αυτόχθονες κατοίκους της Ewondo, Benë και Eton, που είχαν ως κυριότερη ασχολία τους την καλλιέργεια και πώληση των προϊόντων του κακάο (Franqueville 1984).

Στα δυτικά, βορειοδυτικά ευδοκούν οι μεγάλες βιομηχανικού τύπου φυτείες καφέ⁴, μπανάνας που αρχικά δημιούργησαν οι Γερμανοί⁵ και ακολούθως διατήρησαν οι Γάλλοι (Barbier - Champaud - Gendreau 1983). Στα δυτικά, νοτιοδυτικά ευνοούνται οι καλλιέργειες του κακάο και τα φοινικόδεντρα. Οι κύριες γεωγραφικές περιοχές που ευνοούν όμως το κακάο είναι αυτές στα κεντρικά και νότια, καθώς σε αυτές υπάρχουν

4 Η καλλιέργεια του καφέ γίνεται σε τέσσερις ζώνες: 1. Κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής που συνδέει τη Douala με τη Nkongsamba μέχρι το υψόμετρο των 1000 μέτρων σε ηφαιστειακά εδάφη, 2. Στα δυτικά και σε υψόμετρο μεταξύ 1100 και 1800 μέτρων (καφές Arabica) στις περιοχές Bamoum και Bamiléké, μεταξύ των πόλεων Dschang, Bafoussam και Foumban, 3. Στις νότιες και δασικές περιοχές (καφές robusta), 4. Στα ανατολικά της χώρας στις περιοχές των πόλεων Batouri, Bertoua, Yokadouma (καφές excelsa) (Lembezat 1954 : 140-141).

5 Το Καμερούν κατά την πρώτη περίοδο της γερμανικής αποικιοκρατίας (1884-85) είναι σημείο ελλιμενισμού των γερμανικών πλοίων και τόπος συναλλακτικού εμπορίου. Η δεύτερη περίοδος εκτείνεται μέχρι τα πρώτα χρόνια του 20ου αιώνα. "Νέες εμπορικές ροές δημιουργήθηκαν και ισχυρά ιδιωτικά συμφέροντα μπαίνουν στο παιχνίδι, παρά την αρχική αντίθεση της Μητρόπολης (...). Η διοίκηση θα κάνει τα πάντα για την προώθηση των συμφερόντων αυτών. Οι μεγάλες γερμανικές εταιρείες κινούνται προς την κατεύθυνση της εκμετάλλευσης του δασικού πλούτου (ξυλεία, καουτσούκ κτλ.) στα νοτιοανατολικά του Καμερούν. Αυτή είναι και η χρονική στιγμή της γέννησης των μεγάλων αγροτικών εκμεταλλεύσεων που στόχο είχαν την παραγωγή - με ευρωπαϊκές μεθόδους - εξαγωγίμων προϊόντων για την κάλυψη των αναγκών των ευρωπαϊκών αγορών. Αυτές οι φυτείες αναπτύχθηκαν στις παράκτιες ζώνες νοτιοδυτικά της χώρας. Οι ντόπιοι που εργάζονται σε αυτές τις φυτείες δεν είναι μεταφορείς - βαστάζοι, όπως αυτοί που χρησιμοποιούνταν από τις εταιρείες εκμετάλλευσης του δασικού πλούτου για τη μεταφορά του καουτσούκ κατά μήκος των δασικών δρόμων προς την ακτή, αλλά ως εργατικά χέρια που έρχονταν από την ενδοχώρα με κατεύθυνση τις φυτείες στην περιοχή του όρους Καμερούν. Οι μεγάλες βιομηχανικού τύπου αγροτικές εκμεταλλεύσεις βρίσκονται σε ανταγωνισμό με τις μεγάλες εκτάσεις που είχαν παραχωρηθεί σε αποίκους (Lembezat 1954 : 18-19).

οι ιδανικές για την ευδοκίμησή του εδαφικές και κλιματολογικές συνθήκες⁶. Η ελληνική παρουσία συνδέεται με την αποικιοκρατία και κατά συνέπεια με τις κύριες αποικιακές εκμεταλλεύσεις που είναι η παραγωγή και εμπορία εξαγωγίμων αγροτικών προϊόντων όπως οι μπανάνες, ο καφές, το κακάο, το φοινικέλαιο. Έτσι οι Έλληνες απασχολούνται και σε πολλές περιπτώσεις γίνονται ιδιοκτήτες φυτειών μπανάνας και καφέ στις πόλεις βόρεια της Douala και κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Douala – Nkongsamba. Στα κεντρικά και νότια εμπορεύονται κακάο καθώς οι περιοχές μέσα στο τροπικό δάσος δεν ευνοούν τις εκτεταμένες φυτείες αλλά τις μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις που αναπτύχθηκαν εξαιτίας της επιβολής στους ντόπιους από τους Γάλλους της καλλιέργειας του κακάο στη θέση της μέχρι τότε καλλιέργειας βρώσιμων αγροτικών προϊόντων⁷.

Κατά την άφιξή τους στο Καμερούν, οι Έλληνες, έρχονται να δουλέψουν για λογαριασμό μεγάλων ευρωπαϊκών οίκων. Δείχνουν την αξία τους δουλεύοντας στην ενδοχώρα για λογαριασμό των οίκων αυτών, ενώ κάποιοι ιδρύουν τη δική τους εμπορική δραστηριότητα (Charbonneau 1961 : 91). Εμπορεύονται κυρίως εξαγώγιμα αγροτικά προϊόντα, ενώ πωλούν στη λιανική εισαγόμενα προϊόντα καθημερινής χρήσης (Métaxidès 2010). Ωστόσο, αν και η φήμη τους σφυρηλατήθηκε κυρίως γύρω από το εμπόριο του κακάο και του καφέ⁸, οι Έλληνες ενίσχυσαν τον επιχειρηματικό

6 Το κακαόδέντρο είναι ένα ευαίσθητο δέντρο που δεν αντέχει στις πολύ υψηλές θερμοκρασίες, με ιδανική γι' αυτό θερμοκρασία αυτή που κυμαίνεται γύρω από τους 27ο και δεν ξεπερνά τους 32ο. Ευνοϊκές για την ανάπτυξή του όλες οι περιοχές του Καμερούν νότια των υψιπέδων της Adamaoua. Οι δασικές περιοχές στα κεντρικά και νότια της χώρας προσφέρονται περισσότερο στην καλλιέργεια του κακαόδέντρου με βροχοπτώσεις (γύρω στα 1500 mm) και αρκετά εκτεταμένη ξηρή περίοδο. Οι δυο άλλες ζώνες (η παράκτια δυτική στα όρια του όρους Καμερούν και η παράκτια νότια, χαρακτηρίζονται από ψηλότερες βροχοπτώσεις, γεγονός που δεν εμποδίζει την ανάπτυξη του φυτού αλλά δυσκολεύει την καλλιέργειά του αφού η υγρασία ευνοεί περισσότερο τις ασθένειες του φυτού, με αποτέλεσμα την μείωση της απόδοσης του φυτού στις ζώνες αυτές (Champaud 1966 : 105, 106).

7 Το κύριο εξαγώγιμο προϊόν του Καμερούν ήταν το κακάο που αναπτύχθηκε κυρίως επί γαλλικής διοίκησης και από τα μέσα της δεκαετίας του 1920. Μεταξύ 1929-30 η πτώση των τιμών του κακάο «έδιωξε» τους Ευρωπαίους αφήνοντας την παραγωγή του κακάο στα χέρια των ντόπιων, στους οποίους όμως η καλλιέργεια του κακαόδέντρου επιβλήθηκε με παροτρύνσεις και πιέσεις από τη γαλλική διοίκηση μέσω άσκησης πολιτικών όπως για παράδειγμα η επιβολή κεφαλικού φόρου (Santoir – Borde (éd.), planche 12, 1995: 2). Η καλλιέργεια του κακαόδέντρου αυξήθηκε εντυπωσιακά στο ανατολικό (γαλλικό) Καμερούν μεταξύ 1919 και 1939, περίοδο στην οποία η παραγωγή διπλασιαζόταν κάθε τέσσερα χρόνια (Champaud 1966: 108). «*Την πρώτη δεκαετία μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, η παραγωγή και εξαγωγή εμπορεύσιμων αγροτικών προϊόντων αυξήθηκε πολύ γρήγορα. Τα τρία βασικά εξαγώγιμα προϊόντα, καφές, κακάο, μπανάνες αποτελούσαν το 70% της αξίας των εξαγωγών*» (Joseph 1986 : 134).

8 Στο κοινωνικό φαντασιακό ο Έλληνας θεωρείται, ακόμα και σήμερα, ο «άνθρωπος του κακάο και του καφέ». Μια τέτοια «στερεότυπη εικόνα» αποδεικνύει ότι η δραστηριότητα αυτή των Ελλήνων αποτελούσε το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της παρουσίας τους και του πλουτισμού τους στο Καμερούν.

τους προσανατολισμό επεκτείνοντας τις δραστηριότητές τους – από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 - σε τομείς όπως η μεταποίηση, οι μεταφορές, οι κατασκευές (Métaxidès 2010a).

Οι Έλληνες έμποροι – σε αντίθεση με τους ευρωπαϊούς αποικιοκράτες – ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις με τους ομολόγους τους αυτόχθονες. Μετέφεραν σε αυτούς την «δυτική» εμπορική τεχνογνωσία ήδη από τη δεκαετία του '50. Με την ανεξαρτητοποίηση του Καμερούν (1960), οι αρχές της χώρας προώθησαν σταδιακά την ανάπτυξη μιας ντόπιας οικονομικής ελίτ. Αρχίζει μια περίοδος οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων εμπόρων που γίνεται εντονότερη στη δεκαετία του 1970. Από το σημείο αυτό και μετά οι Έλληνες καλούνται να αξιοποιήσουν τις εμπορικές στρατηγικές τους και τα επιχειρηματικά τους δίκτυα για να επιβιώσουν και, παρά τις δυσμενείς συνθήκες, σε σημαντικό βαθμό το επιτυγχάνουν.

1. Καμερούν: Χώρα υποδοχής Ελλήνων μεταναστών.

Το Καμερούν, χώρα της Κεντρικής Αφρικής, ανοίγεται στον Ατλαντικό ωκεανό (στον κόλπο της Biafra), και εκτείνεται προς βορρά μέχρι τη λίμνη του Tchad σχηματίζοντας ένα νοητό τρίγωνο επιφάνειας 475.442 km², που συνδέει την ισημερινή με τη δυτική Αφρική. Χαρακτηρίζεται, όχι άδικα, ως *Αφρική σε μικρογραφία*⁹.

Οι Έλληνες έφτασαν στο Καμερούν σε δυο φάσεις : Η πρώτη ήταν στις αρχές της δεκαετίας του 1920 ενώ η δεύτερη χρονολογείται στα τέλη της δεκαετίας του 1940¹⁰. Οι πρωτοπόροι της πρώτης φάσης ήταν κυρίως ποντιακής και μικρασιατικής καταγωγής που μετά την Καταστροφή (1922) και την ανταλλαγή των πληθυσμών (1923) βρέθηκαν στη Douala μέσω Μασσαλίας. Σημαντικό χαρακτηριστικό στοιχείο αυτής της περιόδου είναι το γεγονός ότι οι Έλληνες μετανάστες είχαν μια ατελή εικόνα του αφρικανικού περιβάλλοντος (Métaxidès 2010 : 79). Η δεύτερη φάση χαρακτηρίζεται από τη μετανάστευση προερχόμενη από αφρικανικές χώρες όπως η

⁹ Η γεωμορφολογία του Καμερούν είναι πολυποίκιλη. Τροπικά δάση στα νότια που δίνουν τη θέση τους στη σαβάνα και τις στέπες της περιοχής του Sahel. Τα οροπέδια της Adamaoua προεκτείνονται από βορειοανατολικά ως τα νοτιοδυτικά στις ηφαιστειακές περιοχές του όρους Καμερούν (4095 μ.). Η οροσειρά της Adamaoua καθορίζει επίσης και τον υδρογραφικό προσανατολισμό της χώρας καθώς σε αυτή πηγάζουν οι ποταμοί που καταλήγουν είτε στη λίμνη του Tchad στα βόρεια, είτε στον Ατλαντικό στα νοτιοδυτικά, είτε ενισχύουν το υδρογραφικό τοπίο της γειτονικής Νιγηρίας (Métaxidès 2010: 91).

¹⁰ Όταν οι Έλληνες έφτασαν στο Καμερούν βρήκαν μια χώρα ελάχιστα αστικοποιημένη. Το 1933 μόλις το 3% του συνολικού πληθυσμού ήταν αστικοποιημένο, που μόλις και έφτανε το 12,1% το 1960.

Αίγυπτος, η Αιθιοπία, το Βελγικό Κονγκό, αλλά και από την ηπειρωτική (κυρίως ανατολική Μακεδονία και Θράκη) και νησιωτική Ελλάδα (κυρίως τα Δωδεκάνησα) (Métaxidès 2010a : 172).

Οι κυριότεροι παράγοντες ώθησης στη μετανάστευση των Ελλήνων στο Καμερούν ήταν πρωταρχικά οικονομικοί¹¹. Ο ρόλος τους στο οικονομικό σύστημα που γέννησε η αποικιοκρατία ήταν «ο ρόλος του μεσάζοντα ανάμεσα στο αποικιοκρατικό κεφάλαιο και στις ευρωπαϊκές μεγάλες επιχειρήσεις από τη μια και στον ιθαγενή λαό από την άλλη. Η συγκέντρωση και η προώθηση της εγχώριας παραγωγής προς τις μεγάλες εξαγωγικές εταιρείες, καθώς και η διοχέτευση εισαγόμενων προϊόντων μέσω του λιανικού εμπορίου απαιτούσαν καθημερινά στενή επαφή με τον ντόπιο παραγωγό και καταναλωτή... » (Μαρκάκης 1998 : 15). Η ροή των Ελλήνων προς το Καμερούν αυξήθηκε από τη δεκαετία του 1950 και εντεύθεν¹². Σε αυτό συντέλεσαν διάφοροι παράγοντες όπως η αυξανόμενη μεταναστευτική βάση, δηλαδή η μαγιά εκείνων των πρωτοπόρων που θα προσελκύσουν στη συνέχεια συγγενείς, συντοπίτες και φίλους. Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας ήταν η αυξανόμενη χρήση αεροπορικής συγκοινωνίας που μικραίνει τις αποστάσεις, αν και ακόμα και το αεροπορικό ταξίδι έχει μεγάλη διάρκεια και το ταξίδι ακόμα και με αεροπλάνο είναι κουραστικό. Η ελληνική παρουσία αυξάνεται αριθμητικά, και η θέση της στην οικονομία του Καμερούν ενισχύεται σταδιακά ως τα μέσα στη δεκαετία του 1970 και διατηρούν την θέση τους αυτή ως τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Εξαιτίας της πετρελαϊκής κρίσης (δεκαετία 1970) και της «εθνοκεντρικής» πολιτικής του Προέδρου Ahidjo¹³, οι πρώτοι που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν σταδιακά τη χώρα ήταν οι μεγάλοι γαλλικοί οίκοι που προμήθευαν με εισαγόμενα προϊόντα τους λιανέμπορους μεταξύ των οποίων και τους

11 « Η αυξανόμενη πενία της Ελλάδας λόγω των γνωστών συνθηκών οικονομικής υπανάπτυξης, η μεγάλη ύπαρξη ιδιοκτησίας γης φεουδαρχικού τύπου, η ανυπαρξία βιομηχανικής υποδομής καθώς και τα δημογραφικά και οικονομικά προβλήματα που συσώρευσε στη χώρα η Μικρασιατική καταστροφή, ήταν οι κυριότεροι παράγοντες ώθησης για μετανάστευση» (Μάντζαρης 1981: 146).

12 Το 1935 υπήρχαν στο Καμερούν 103 Έλληνες (5% του συνόλου των ξένων στη χώρα) αποτελώντας τη δεύτερη, μετά τους Γάλλους κοινότητα ξένων στο Καμερούν (οι Γάλλοι ήταν 1761 δηλαδή 85% του συνόλου των ξένων) (Mbembe 1996 : 57). Στα τέλη του 1951 οι Έλληνες στο Καμερούν είναι 388 (3,08% του συνόλου των ξένων στη χώρα) ενώ οι Γάλλοι αριθμούν 10739 άτομα (85,42% του συνόλου των ξένων). Ακολουθούν οι Συριο – Λιβανέζοι με 169 άτομα (ποσοστό 1,34% του συνόλου των ξένων στο Καμερούν) (Lembezat 1954 : 71). Στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας μετά την ανεξαρτησία (απογραφή πληθυσμού του 1976) παρατηρούμε ότι οι αλλόχθονες Αφρικανοί αποτελούν την πολυπληθέστερη ομάδα ξένων στο Καμερούν. Ακολουθούν οι Γάλλοι και στη συνέχεια οι Έλληνες (οι Έλληνες αποτελούν κάτι λιγότερο από το 5% του συνολικού πληθυσμού των ξένων στο Καμερούν) (Mainet 1985 : 87).

13 Πρώτος Πρόεδρος του Καμερούν (1960-1982).

Έλληνες. Οι Έλληνες που ως τότε αγόραζαν αποκλειστικά από τους γαλλικούς οίκους για να πουλήσουν στη λιανική, τώρα πήγαιναν οι ίδιοι στην Ευρώπη να αγοράσουν προϊόντα και έγιναν εισαγωγείς (Métaxidès 2010a : 174-175).

Η ελληνική δραστηριότητα στο Καμερούν συνδέεται αρχικά με τις δραστηριότητες που δρομολόγησε η αποικιοκρατία. Σχετίζεται με την εμπορία των εξαγωγίμων αγροτικών προϊόντων, την εκμετάλλευση της ξυλείας και του ορυκτού πλούτου και το γενικό εμπόριο (εισαγωγές ηλεκτρικού εξοπλισμού, υφασμάτων, ειδών κιγκαλερίας κτλ.). Η εκμετάλλευση του δασικού πλούτου και του ορυκτού πλούτου για την περίπτωση του Καμερούν, γινόταν ως το 1914 από τους Γερμανούς, οι οποίοι εκμεταλλεύονταν και τις φυτείες που έφτιαξαν στα δυτικά της χώρας κυρίως στην περιοχή του όρους Καμερούν. Αργότερα την εκμετάλλευση του πλούτου της χώρας πήραν, μετά την ήττα των Γερμανών στο Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο, οι Άγγλοι και οι Γάλλο¹⁴. Ακολούθως οι Γάλλοι διατήρησαν τις βιομηχανικές καλλιέργειες εξαγωγίμων προϊόντων (καφέ, μπανάνες) στα δυτικά της χώρας στην περιοχή του όρους Καμερούν και τις περιοχές των Grassfields και αντίστοιχα επέβαλαν την καλλιέργεια κακάο στα κεντρικά και νότια της χώρας (βλέπε ανωτέρω σημείωση 6).

Οι εξαγωγικοί οίκοι προσλάμβαναν κυρίως Έλληνες και τους έστελναν στην ενδοχώρα να διαπραγματευτούν την αγορά των προϊόντων με τους ντόπιους καλλιεργητές. Συχνά οι αντιπρόσωποι αυτοί ίδρυσαν, παράλληλα με το ρόλο τους ως ενδιάμεσων για την αγορά προϊόντων, μια μικρή λιανική επιχείρηση και πουλούσαν είδη πρώτης ανάγκης στους ντόπιους. Το πλεονέκτημα αυτών των Ελλήνων εμπόρων ήταν το γεγονός ότι έμεναν κοντά στους ντόπιους, μάθαιναν τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμά τους και με τον τρόπο αυτό γίνονταν απολύτως απαραίτητοι στους χονδρέμπορους και εξαγωγείς. Συχνά μετά από κάποια χρόνια γίνονταν και οι ίδιοι χονδρέμποροι αγοράζοντας τα προϊόντα για λογαριασμό τους. Παράλληλα με τη δραστηριότητά τους στην ενδοχώρα, ίδρυσαν και εμπορικά καταστήματα και αποθήκες στις μεγάλες πόλεις και κυρίως στη Douala, κύριο εξαγωγικό κόμβο τόσο της χώρας όσο και όλης της ενδοχώρας της Κεντρικής Αφρικής. Υπήρχαν βέβαια και οι Έλληνες

¹⁴ Η Γαλλία πήρε το ανατολικό Καμερούν, ενώ το δυτικό Καμερούν πήρε η Βρετανία που είχε στη σφαίρα επιρροής της και τη Νιγηρία.

εκείνοι που έρχονταν στην Αφρική ως εποχιακοί μετανάστες την εποχή της συγκομιδής¹⁵.

Οι Έλληνες προσπάθησαν να κρατήσουν μια στάση σχετικά φιλική με τους ντόπιους στους οποίους είχαν και το συμφέρον να πωλούν τα προϊόντα τους (βιομηχανικά προϊόντα, όπως ηλεκτρικά είδη, υφάσματα κλπ.). Η κυρίαρχη όμως αντίληψη είναι πως τους θεωρούσαν κατώτερους, βρόμικους, οκνηρούς και συχνά κλέφτες, χωρίς ενδιαφέρον και κίνητρο για "πρόοδο". Σε γενικές γραμμές πάντως η σχέση μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων αντανακλάται καθαρά στα λόγια του Κ. Αντωνιάδη : « *Οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων ήταν, κατά κανόνα, πολύ καλές. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι ντόπιοι μεγαλέμποροι, ήδη από την εποχή της αποικιοκρατίας, αλλά και μετά την ανεξαρτησία, απέκτησαν σημαντική επαφή με το εμπόριο χάρη σε έναν Έλληνα φίλο ή και συνεργάτη τον οποίο συχνά συνόδευαν στην Ευρώπη και με τη βοήθεια του οποίου μάθαιναν την ευρωπαϊκή αγορά. Κανένας Καμερουνέζος μεγαλέμπορος δεν εξελίχθηκε μόνος του. Αυτό που συνετέλεσε στην εξέλιξή του ήταν η φιλική σχέση που αναπτύχθηκε σταδιακά ανάμεσα στον πωλητή και τον αγοραστή του. Εντέλει, πιστεύω, συμπληρώνει, ότι οι ισχυρές φιλικές σχέσεις στηρίχθηκαν σε σημαντικό βαθμό στα αισθήματα του Έλληνα που συνδέονται με τα εθιμικά χαρακτηριστικά της χριστιανικής του κουλτούρας* » (Akono Abina 2009). Αντίστοιχα, μεταξύ των Καμερουνέζων υπάρχουν εκείνοι που θεωρούν ότι ο Έλληνας ποτέ δεν υπήρξε αποικιοκράτης και ήταν πιο κοντά στους μαύρους υπαλλήλους του και τις οικογένειές τους, ενώ άλλοι πάλι τους τοποθετούν στην ίδια μοίρα με τους Γάλλους θεωρώντας τους σαν την αιχμή του δόρατος για την αποικιακή εκμετάλλευση στους τομείς όπου οι ίδιοι οι αποικιοκράτες δεν ήταν ανταγωνιστικοί (Métaxidès 2010a : 175-178).

Μετά την ανεξαρτησία (κυρίως στις αρχές του 1970) αναδύθηκε μια ντόπια πολιτικο-εμπορική τάξη που προσομοίαζε σε μια «*αμφισβητήσιμη ντόπια εθνική και γραφειοκρατική μπουρζουαζία*»¹⁶ που σαφώς επηρέασε στην πράξη το οικονομικό και

15 Τέλη Αυγούστου ως μέσα Φεβρουαρίου που γίνεται η συλλογή, το στέγνωμα και η πώληση του κακάο.

16 Οι θεωρίες περί κράτους στη Μαύρη Αφρική που αναπτύχθηκαν μετά τις ανεξαρτησίες στηρίζονταν στη χρήση του όρου ethnicity, με τις εθνότητες να αντιμετωπίζονται ως δομές που υποτίθεται ότι οργανώνουν σημαντικές πλευρές των ατόμων σε επίπεδο γλωσσικής επικοινωνίας, κουλτούρας με την έννοια της έκφρασης και της τελετουργίας, της συγγένειας, της παραγωγής και αναπαραγωγής. Η αποικιακή διοίκηση χρησιμοποίησε την εθνότητα ως πολιτική μονάδα στην οποία απέδωσε μια μακρά αναντίρρητη παράδοση ιστορικά εξελισσόμενη (Ranger 2004 : 225-278.). Ενώ η αποικιοκρατία

συνεπώς και επιχειρηματικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσονταν και οι ξένοι (Αφρικανοί αλλά και μη Αφρικανοί όπως οι Έλληνες). Η διαφθορά, για παράδειγμα, σε όλες τις βαθμίδες της διοίκησης και του κράτους¹⁷ έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του επιχειρηματικού status όλων των οικονομικών δρώντων και κατά συνέπεια και των Ελλήνων.

2. Η ανθρωπολογία μιας επιχειρηματικής μετανάστευσης.

Το πορτρέτο του Έλληνα μετανάστη στην Αφρική «εμφανίζει έναν νέο, αγρότη, αμόρφωτο και ανειδίκευτο» (Μαρκάκης 1998: 29). Αυτή είναι η περιγραφή του μέσου Έλληνα μετανάστη στην Αφρική. Μεταναστεύει στην Αφρική σε ηλικία που κυμαίνεται μεταξύ 20 και 30 ετών, είναι άγαμος και έχει ελάχιστη μόρφωση ή επαγγελματική εκπαίδευση. Αυτή η περιγραφή του Μαρκάκη, ενώ δεν απέχει από την πραγματικότητα, δεν αποτυπώνει με πιστότητα την εικόνα των Ελλήνων μεταναστών στο Καμερούν, ιδιαίτερα εκείνων που ήρθαν στο διάστημα από το 1920 ως τις παραμονές του Β' Παγκοσμίου πολέμου, που ήταν στην πλειοψηφία τους μικρασιατικής καταγωγής¹⁸.

Ο φαρμακοποιός κύριος Παλαιολόγος – μιγάς ο ίδιος, από πατέρα Έλληνα και μητέρα Καμερουνέζα – μας διηγείται: «Ο πατέρας μου γεννήθηκε στη Σμύρνη το 1898. Καταγόταν από την Καισάρεια. Το 1922 βρέθηκε στον Πειραιά και από κει στη Μασσαλία. Μέρος της οικογένειας έμεινε στην Ελλάδα, άλλοι μείνανε στη Μασσαλία, ενώ κάποιοι μετανάστευσαν είτε στην Αμερική, είτε στην Αφρική. Δυο από τα αδέρφια του πατέρα μου βρέθηκαν στη Σενεγάλη και άνοιξαν ζαχαροπλαστείο που παρασκεύαζε ανατολίτικα γλυκίσματα. Ο πατέρας μου δούλεψε αρχικά σε μια σαπωνοποιία στη Μασσαλία και με τις οικονομίες του πήγε Αφρική. Επέλεξε να πάει

περίορισε τις μετακινήσεις των πληθυσμών μέσα στα κρατικά όρια που αυθαίρετα δημιούργησε, η διαδικασία εξέλιξης των εθνοτήτων πήρε πολιτική μορφή που αποτελεί μια πραγματικότητα σε πολλούς τομείς της δημόσιας ζωής. Σχετικά με την αντίληψη των Ελλήνων για τους ντόπιους ανταγωνιστές τους και το ρόλο τους – επιχειρηματικό και πολιτικό – σημαντικό ρόλο έπαιξε αυτή η εθνοτική εικονογραφία που χαρακτηρίζει την αποικιακή αντίληψη για τις αφρικανικές εθνότητες [Σχετικά με τις εθνότητες στο Καμερούν και μια περιληπτική περιγραφή της πολιτικής ιστορίας του Καμερούν [βλέπε (Μεταξίδης 2009 : 156 – 158)].

¹⁷ Σχετικά με το κράτος και τη διαφθορά βλέπε Bayart (1979, 1989), Médard (1982, 1990).

¹⁸ Σημαντικά ονόματα της ελληνικής παροικίας στο Καμερούν της περιόδου αυτής είναι, μεταξύ πολλών άλλων, οι Κουλαξίδης (από το 1925 στο Καμερούν), Ομηρίδης (1929), Τσεκένης (1938), Μαυρομάτης (1928), Καλαφατάς (1930).

μέχρι εκεί που του επέτρεπε η τιμή του εισιτηρίου. Έτσι βρέθηκε στη Douala του Καμερούν στα 1927. Βρήκε εκεί τον Ομηρίδη που τον βοήθησε. Στα 1929 έφτασε στο Καμερούν ο Περσίδης που ήταν φαρμακοποιός που καταγόταν και αυτός από την Μικρά Ασία. Ο πατέρας μου έκανε εμπόριο καφέ, κακάο και αραχίδιας. Διέθετε δικά του φορτηγά. Προσκάλεσε και τον αδελφό του στο Καμερούν. Κέρδισαν γρήγορα αρκετά χρήματα και το 1931 αποφάσισαν να γυρίσουν στη Γαλλία και λίγο αργότερα επένδυσαν τα χρήματά τους στην Ελλάδα αγοράζοντας λεωφορεία. Όμως είχαν κάποια ατυχήματα και καθώς είχαν «λησμονήσει» να τα ασφαλίσουν – συνηθισμένη τακτική αυτή εκείνη την εποχή – έχασαν ότι είχαν κερδίσει μέχρι εκείνη τη στιγμή και αποφάσισαν να επιστρέψουν στην Αφρική ξεκινώντας πάλι από το μηδέν».

2.1. Η ΠΡΩΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΟ ΚΑΜΕΡΟΥΝ

Ο κυριότερος και ίσως ο μοναδικός παράγοντας προσέλκυσης νέων μεταναστών στην Αφρική και στο Καμερούν εν προκειμένω, ήταν η πρότερη παρουσία ενός φίλου, συγγενούς ή συμπατριώτη. Η παρουσία συγγενών, φίλων ή ομοεθνών έδινε ένα αίσθημα ασφάλειας στο νεοφερμένο και λειτουργούσε για αυτόν επίσης ως πηγή μαθητείας. Μεταξύ των ατόμων που ρωτήσαμε το 28% ήρθαν στο Καμερούν έχοντας ένα συμβόλαιο με ελληνική ή ελληνοκυπριακή επιχείρηση, το 6,8% με γαλλική εταιρεία, το 9% με ελληνοβρετανική εταιρεία, το 55% εργάστηκε σε συγγενείς. Παρατηρήσαμε ότι σημαντικό ρόλο στην ένταξη και προσαρμογή στο περιβάλλον έπαιξε και η επαφή με άτομα κοινής προέλευσης και καταγωγής. Υπήρχαν πολύ έντονοι δεσμοί αλληλεγγύης μεταξύ ατόμων με κοινή καταγωγή. Ο Έλληνας ιδιοκτήτης ενός φούρνου της Douala μας είπε μεταξύ άλλων : «Άφησα τον Πειραιά για τη Μασσαλία. Έφτασα στο Καμερούν στις 17 Μάρτη 1955. Με προσκάλεσε ο θείος μου και νονός μου Δημήτρης Ζερβός. Αυτός δούλευε κοντά στο Μαυρομάτη στις φυτείες του Bangang στα βόρεια της Nkongsamba και της Dschang. Καθώς είχα ωραία φωνή και έψαλλα κάθε Κυριακή στην εκκλησία, ο Μητροπολίτης Νικόδημος που με εκτιμούσε με σύστησε στον Τσεκένη. Στην εταιρεία του Τσεκένη όλοι ήταν από την Καβάλα και τη Δράμα. Εκεί έμεινα μόλις τέσσερις μήνες. Εγώ σαν Ροδίτης που είμαι είχα συχνά προβλήματα με τους άλλους. Υπήρχαν γενικά αντιδικίες με όσους είχαν άλλη καταγωγή, όπως εγώ. Αργότερα βρήκα ένα Ροδίτη μουσουλμάνο τον Ιμπραήμ Παπαγκλί. Είχε δικό του

εμπορικό στη Douala. Έμεινα εκεί ως το 1958 οπότε και έφτιαξα τη δική μου επιχείρηση». Παρόμοια χαρακτηριστικά είχαν και οι σχέσεις καταγωγής και σε επίπεδο συνεταιρισμού.

2.2. Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

Συνήθως, ο πρώτος τόπος διαμονής ήταν προσωρινός. Επίσης κατά τη διάρκεια της παραμονής στο Καμερούν υπήρχε ανάγκη για αρκετές μετακινήσεις και συνήθως κάποιος Έλληνας άλλαζε πολλούς τόπους παραμονής κατά τη διάρκεια της ζωής του εκεί. Ο Πέτρος Βλάχος μας είπε ότι στα 40 και πλέον χρόνια του στο Καμερούν έζησε σε πολλές πόλεις : Douala, Yaoundé, Nkongsamba, Obala, Saa, Bafia, Foumban, Dschang, Bafang, Victoria, Kribi.

2.3. Η ΠΡΩΤΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Η πρώτη δραστηριότητα είναι συνήθως αυτή του υπαλλήλου. Η πλειοψηφία των πρώτων δραστηριοτήτων ήταν η απασχόληση ως ενδιάμεσων αγοραστών εξαγωγίμων αγροτικών προϊόντων και ως υπαλλήλων σε καταστήματα νεωτερισμών και τροφίμων. Η περίοδος της πρώτης απασχόλησης ήταν περίοδος μαθητείας (Métaxidès 2010 : 264).

Ακολουθεί η μαρτυρία ενός Έλληνα που είναι χαρακτηριστική όσων βρέθηκαν στο Καμερούν πριν τη δεκαετία του 1970. «Ο θεός μου έκανε εμπόριο όπως και η πλειοψηφία των Ελλήνων την εποχή εκείνη. Είχε δικό του μαγαζί στη Douala που διατηρούσε με το συνέταιρό του. Πουλούσε είδη διατροφής. Έφερνε όλων των ειδών τα αγαθά από την ενδοχώρα και τα πουλούσε. Λαχανικά, αυγά, ζωντανά πουλερικά κτλ. Τα αγόραζαν από την περιοχή της Nkongsamba. Ο θεός μου ίδρυσε επίσης καταστήματα στα πιο σημαντικά χωριά κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Douala - Nkongsamba. Έκανε λιανικό και χονδρικό εμπόριο. Στα μαγαζιά του πουλούσε επίσης υφάσματα, έτοιμα ενδύματα, είδη υπόδησης, καπέλα, ομπρέλες, σκεύη εμαγιέ, χειροκίνητες ραπτομηχανές Singer, απορρυπαντικά και είδη πρώτης

ανάγκης όπως κονσέρβες ντομάτας, αλάτι, κονσέρβες σαρδέλας και πολλά ακόμα. Είχε 2-3 φορτηγά για τη μεταφορά των αγαθών. Όταν τα φορτηγά είχαν χώρο μετέφερε και ανθρώπους. Τα φορτηγά έφταναν από τα χωριά στη Nkongssamba με σακιά που περιείχαν σπόρους φοινικόδεντρου, καφέ και κακάο. Στην Nkongssamba γινόταν το παζάρι και πληρώνονταν οι προμηθευτές. Τα προϊόντα μεταπωλούνταν από το θείο μου στους εξαγωγείς της Douala. Λίγες μέρες αφότου έφτασα στο Καμερούν, με έστειλε ο θείος να εργαστώ στο υποκατάστημα της Nkongssamba. Η δουλειά δίπλα στο θείο ήταν το μεγάλο μου σχολείο στο Καμερούν».

Η ζωή στα χωριά έδινε τη δυνατότητα στους νεοφερμένους να μάθουν τις ντόπιες διαλέκτους αλλά κυρίως τα γαλλικά και τα Pidgin¹⁹ που ήταν απαραίτητα για τις συνεννοήσεις στις συναλλαγές με τους ντόπιους.

2.4. Η ΜΟΝΑΧΙΚΗ ΖΩΗ, ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΙΣ ΝΤΟΠΙΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.

Οι Έλληνες που έφταναν στο Καμερούν ήταν, στη πλειοψηφία τους, νέοι εργένηδες. Από τη δεκαετία του 1950, αλλά κυρίως μετά τη δεκαετία του 1960 άρχισαν να φέρνουν στο Καμερούν και τις οικογένειές τους. Πολλοί από τους Έλληνες εργένηδες του Καμερούν, πηγαίνοντας για διακοπές στην Ελλάδα, φρόντιζαν να βρουν σύζυγο από την πατρίδα. Οι Έλληνες, όπως και οι υπόλοιποι Λευκοί, είχαν σχέσεις με τις ντόπιες γυναίκες, αλλά σπάνια επέλεγαν να ζήσουν μαζί με κάποια από αυτές. Πάντα υπήρχε μια ντόπια γυναίκα διαθέσιμη για να συνάψει σχέση με ένα λευκό. Σε πολλές περιπτώσεις η γυναίκα προσφερόταν ως «δώρο» στο λευκό για το καλωσόρισμα. Η αφρικανή γυναίκα ήταν υπερήφανη να είναι με ένα Λευκό, ακόμα και να έχει παιδί μαζί του. Η σχέση της με το λευκό έμοιαζε να δίνει αξία στην ύπαρξη της. Οι Έλληνες όμως δεν αποδέχονταν σοβαρή σχέση με μαύρη γυναίκα. Είτε εξαιτίας των οικογενειακών και κοινωνικών περιορισμών, είτε εξαιτίας των δεσμών με τη χώρα καταγωγής και την ελληνικότητά τους, το όνειρο όλων ήταν να βρουν στην Ελλάδα την

19 Pidgin : γλώσσα, όχημα (φορέας), βασισμένη σε μια υπάρχουσα φυσική γλώσσα, με πολύ περιορισμένο λεξιλόγιο (συχνά από 700 ως 2000 λέξεις) και μια απλουστευμένη γραμματική. Δεν αποτελεί μητρική γλώσσα αυτών που την μιλούν : είναι μιας μορφής lingua franca, που χρησιμοποιείται από πληθυσμούς που έρχονται σε μεταξύ τους επαφή χωρίς να διαθέτουν κοινή γλώσσα επικοινωνίας.

ιδανική γυναίκα και μάνα για τα παιδιά τους. Η ελληνίδα γυναίκα έρχεται να πάρει τη βασική θέση και την υπόσταση που της δίνει η ελληνική παράδοση της οικογένειας²⁰.

Από τις εφήμερες όμως σχέσεις τους γεννήθηκαν πολλά παιδιά μιγάδες, τα περισσότερα από τα οποία δεν ήταν αναγνωρισμένα από τους φυσικούς πατεράδες τους κυρίως από ντροπή, αφού η πράξη αυτή δεν ήταν αποδεκτή από τον ελληνικό περίγυρο. Παρά το γεγονός όμως ότι οι Γάλλοι θεωρούνταν περισσότερο «προοδευτικοί» στον τομέα των ελεύθερων σχέσεων, ούτε αυτοί είχαν στην πλειοψηφία τους σοβαρές σχέσεις με τις ντόπιες γυναίκες. Συνήθως για τους ξένους λευκούς η γυναίκα έμπαινε στο σπίτι τους με την προκάλυψη της ιδιότητας της «νοικοκυράς» που συμπλήρωνε την παρουσία των υπηρετών και των παιδιών για τα θελήματα. Η γυναίκα προσέφερε τις ερωτικές της υπηρεσίες παίρνοντας ως αντάλλαγμα δώρα για κείνην και την οικογένειά της. Την εποχή εκείνη δεν υπήρχε η πορνεία με τη σημερινή της μορφή. Πάντως η συμπεριφορά του Έλληνα ήταν συνδεδεμένη με την προσπάθειά του να μιμηθεί το μεγάλο Λευκό (βλέπε το Γάλλο αποικιοκράτη). Η παρουσία άλλωστε των Γάλλων και η ομοιότητά του σε επίπεδο χρώματος του δέρματος ενίσχυε την ανάγκη του να διατηρήσει μια απόσταση από τους ντόπιους.

2.5. Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οι Έλληνες δεν είχαν καμία κοινοτική οργάνωση ως τα τέλη της δεκαετίας του 1940 επειδή στα απομακρυσμένα χωριά όπου ζούσαν υπήρχαν ολιγομελείς ομάδες συμπατριωτών τους 5-10 ατόμων. Έτσι οι σχέσεις τους είχαν αποκλειστικά κοινωνικό χαρακτήρα και σχετίζονταν είτε με τους συμπατριώτες τους, είτε με μέλη άλλων κοινοτήτων όπως αυτές των Γάλλων και των Λιβανέζων. Με την αύξηση του αριθμού τους και την μεγαλύτερη συγκέντρωσή τους στα αστικά κέντρα από τη δεκαετία 1950 οργανώθηκαν κοινοτικά (Métaxidès 2010 : 180). Ενίοτε έκαναν εθιμοτυπικές επισκέψεις στις τοπικές αρχές (ντόπιους αρχηγούς, δημάρχους, δικαστές) αλλά δεν

20 Μας διηγήθηκαν ότι ο δικτάτορας Στυλιανός Παττακός εβρισκόμενος στο Καμερούν το 1972 στο πλαίσιο περιοδείας του στη Δυτική Αφρική είπε στους παρευρισκόμενους Έλληνες στη συνάντηση που είχε μαζί τους όταν του εξέφρασαν την ανάγκη της κοινότητας για δάσκαλο για τα παιδιά τους, ότι «δεν υπάρχει καλύτερος παιδαγωγός για τα παιδιά τους από την Ελληνίδα μητέρα».

ανέπτυσσαν κοινωνικές σχέσεις με τους αυτόχθονες, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις²¹. Σε γενικές γραμμές οι ευκαιρίες για διασκέδαση ήταν ελάχιστες, ακόμα και σε πόλεις όπως η πρωτεύουσα Yaoundé και οι Έλληνες αξιοποιούσαν για να βρεθούν τις μεγάλες θρησκευτικές και εθνικές γιορτές τους. Η δεκαετία βέβαια του 1950 έφερε σημαντικές ευκαιρίες διασκέδασης με τη δημιουργία, στα μεγάλα αστικά κέντρα, αιθουσών κινηματογράφου, αιθουσών διασκέδασης²², εστιατορίων, νυκτερινών κέντρων. Τα σαββατοκύριακα οι ξένοι (Έλληνες, Γάλλοι, Λιβανέζοι κτλ.) σύχναζαν σε μέρη όπου είχαν την ευκαιρία να κάνουν πικ-νικ, κυνήγι, θαλάσσια σπορ (ιστιοπλοΐα, ψάρεμα κλπ.). Οι πλουσιότεροι ανάμεσά τους ήταν μέλη ιδιωτικών λεσχών²³. Οι πρόσβαση των Καμερουνέζων στις ιδιωτικές λέσχες ήταν απαγορευμένη, αλλά σταδιακά μπορούσε να συμμετάσχει μια επιλεγμένη ντόπια ελίτ που βέβαια ήταν αριθμητικά ιδιαίτερα περιορισμένη. Τα μέλη των ιδιωτικών λεσχών, Ευρωπαίοι και Καμερουνέζοι, ήταν άτομα με μεγάλη οικονομική επιφάνεια καθώς οι εισφορές της συμμετοχής σε αυτές τις λέσχες ήταν πολύ υψηλές. Οι Καμερουνέζοι που συμμετείχαν ως μέλη ήταν κυρίως υψηλόβαθμα στελέχη της διοίκησης και μερικοί πλούσιοι έμποροι.

Οι Έλληνες στην πλειοψηφία τους αναζητούσαν τις οικογενειακές, φιλικές και κοινοτικές συναναστροφές, με τις τελευταίες να αποτελούν την συνεκτική ύλη για τη διατήρηση των πολιτιστικών δεσμών τους (Métaxidès 2010a : 180, 181).

3. Οι δραστηριότητες των Ελλήνων στο αποικιακό Καμερούν και στα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας

Οι Έλληνες εγκαθίσταντο στις πόλεις Douala και Yaoundé που ήταν και οι βασικοί πόλοι οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα. Απασχολούνταν αρχικά σε μεγάλες

21 Όταν για παράδειγμα ο Γ. Κ. έφτασε για πρώτη φορά στο Eboussi, χωριό έτοπ στη περιοχή του Lékié για να πάρει μέρος σε μια τοπική περιοδική αγορά προκειμένου να πουλήσει προϊόντα, ο θεϊός του, που ζούσε από καιρό στο Καμερούν, τον γνώρισε στον τοπικό αρχηγό ο οποίος τον ανέλαβε υπό την προστασία του. Έκτοτε ήταν πάντα καλοδεχούμενος στην περιοχή και οι δραστηριότητές του δεν αντιμετώπιζαν προβλήματα. Από καιρού εις καιρόν επισκεπτόταν τον «ευεργέτη» του φέρνοντάς του δώρα.

22 Μια από τις αίθουσες διασκέδασης και συνεύρεσης των Ελλήνων ήταν και η αίθουσα της κοινότητας.

23 “Οι ιδιωτικές λέσχες αποτελούν τους χώρους όπου είναι περισσότερο φανερές οι εθνοτικές διαφορές”. Πολύτιμη είναι η ανάλυση του Rubbers που αφορά στους αντίστοιχους κύκλους και τις κοινωνικές σχέσεις στο Κονγκό (Rubbers, B. 2009 : 57-60).

ευρωπαϊκές εμπορικές φέρμες²⁴. Ο ρόλος τους ήταν αυτός των ενδιάμεσων ανάμεσα στους αυτόχθονες καλλιεργητές καφέ και κακάο και τις ξένες εμπορικές εταιρείες που τους απασχολούσαν. Συγκεκριμένα, οι πρώτες εμπορικές σχέσεις ανάμεσα στους Έλληνες της Douala και του Yaoundé με τους καλλιεργητές *ewondo*, *mbô* ή *bamiléké* πραγματοποιούνταν στην ενδοχώρα των πόλεων αυτών. Αυτοί οι ενδιάμεσοι αγόραζαν τα εξαγωγίμα αγροτικά προϊόντα (καφέ, κακάο, μπανάνες κτλ.). Σταδιακά κάποιοι από αυτούς γίνονται και οι ίδιοι χονδρέμποροι απασχολώντας συντοπίτες τους στη θέση των ενδιάμεσων ανάμεσα σε αυτούς και τους αυτόχθονες καλλιεργητές. Οι Έλληνες χονδρέμποροι της Douala και του Yaoundé ιδρύουν εμπορικά καταστήματα στις δυο αυτές μεγάλες πόλεις και υποκαταστήματα σε όλη την ενδοχώρα του κεντροδυτικού Καμερούν. Με την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων τους ως αγοραστών εξαγωγίμων προϊόντων, οι Έλληνες ξεκίνησαν αντίστοιχα να πωλούν στους ντόπιους μεταποιημένα προϊόντα πρώτης ανάγκης, όπως ηδύποτα, υφάσματα, λάμπες πετρελαίου, αλάτι, ομπρέλες, ευρωπαϊκές και ασιατικές μάρκες καλλυντικών.

Ήδη από τα τέλη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, οι Έλληνες αποτελούν έναν από τους βασικούς κρίκους του εμπορίου στο Καμερούν. Στη δεκαετία του 1950 οι εμπορικές δραστηριότητες των Ελλήνων φτάνουν στο απόγειό τους. Οι επιγραφές με ελληνικά ονόματα χαρακτηρίζουν τους κεντρικούς δρόμους πολλών πόλεων (Akonolinga, Kribi, Meïganga, Ambam, Yokadouma, Bafia, Eséka, Edéa, Mbalmayo, Obala, Monatélé, Bertoua, Nanga-Eboko, Dschang, Yabassi, Bagangté, Abong-Mbang) (βλέπε χάρτη του Καμερούν). Στην χρονική αυτή περίοδο της τελευταίας αποικιακής περιόδου (1950-1960) συναντάμε την απαρχή μιας τάσης διαφοροποίησης των οικονομικών τους δραστηριοτήτων. Οι Έλληνες διευρύνουν τις δραστηριότητές τους διεισδύοντας σε νέους παραγωγικούς τομείς όπως οι υπεραστικές μετακινήσεις και μεταφορές, η οικοδομή, η εστίαση και τα αρτοποιία.

24 Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εταιρείες Paterson-Zochonis (PZ), Société du Haut-Ogooué (SHO), Compagnie Française de l'Afrique Occidentale (CFAO), Lever Group, Société Equatoriale Africaine (SEA), King J-R. (Charbonneau 1961 : 91).

Πίνακας 1 : Ονόματα Ελλήνων, κατόχων εμπορικών αδειών στις πόλεις Yaoundé και Douala τη δεκαετία του 1950

Όνομα	Είδος άδειας	Χρονιά απόκτησης
Γιώργος Πολύδωρας	Γενικό εμπόριο	1950
Paterson-Zochώνης	Γενικό εμπόριο	1950
Γιώργος Πιπίνης	Γενικό εμπόριο	1952
Παρασκευάς Βασιλειάδης	Αλκοολούχα ποτά	1955
Χριστοδουλίδης	Εστίαση	1952
Ηλίας Παπαδόπουλος	Γενικό εμπόριο και μεταφορές	1953
Γιώργος Κρητικός	Αλκοολούχα ποτά	1953
Δεσποτάκης	Μεταφορές και Γενικό εμπόριο	1954
Χρήστος Καραδιάς	Εμπόριο κακάο	1954
Λατράπουλος	Εστίαση	1954
Μαυρομάτης	Γενικό εμπόριο	1955
Παρασκευάς Βασιλειάδης	Εστίαση	1950
Βασιλειάδης	Γενικό εμπόριο και εστίαση	1955
Δημήτρης Δημητρόπουλος	Γενικό εμπόριο	1951

Πηγές : ANY, 1 AC, 7899, Yaoundé, boissons alcooliques, 1953 ; ANY, 1 AA 561, Etablissement commerciaux, immatriculation, 1955. ANY, 1 AC 972, Nyong et Sanaga, boisson, commerce, 1951 (ANY = Archives Nationales de Yaoundé - Εθνικά Αρχεία του Yaoundé).

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950, οι Έλληνες ελέγχουν το εμπόριο. Η ικανότητα προσαρμογής τους ενδυναμώνει τη θέση τους απέναντι στους άλλους ευρωπαίους εμπόρους (Γάλλους, Βρετανούς, Ιταλούς, Ολλανδούς), αλλά και τους Λιβανέζους ή ακόμα και τους Νιγηριανούς (Franqueville 1984 : 84-89). Σημαντικό ρόλο παίζουν τα φορολογικά πλεονεκτήματα, η αυθαίρετη εφαρμογή των νόμων προς όφελος των ευρωπαίων εμπόρων, η απαλλοτρίωση της γης που ανήκε στους αυτόχθονες με σκοπό την κατασκευή εμπορικών καταστημάτων και αποθηκών, το αποκλειστικό δικαίωμα πώλησης ορισμένων ειδών πολυτελείας και η εν γένει εφαρμογή μιας πολιτικής αθέμιτου ανταγωνισμού προς όφελος των λευκών στους οποίους συγκαταλέγονται και οι Έλληνες. Η προσάρτηση του Έλληνα στο περιβάλλον των λευκών τους επέτρεψε να αλλάξουν ή και να βελτιώσουν την θέση τους στο οικονομικό περιβάλλον του Καμερούν. Σταδιακά από λιανέμπορος και ενδιάμεσος, αναρριχάται στο επίπεδο του αυτόνομου επιχειρηματία, ημι-χονδρέμπορου ή και χονδρέμπορου.

Αυτή η οικονομική πρόοδος φαίνεται έντονα μέσα από τον πολλαπλασιασμό των εμπορικών σημάτων που φέρουν τα ονόματά τους.

Οι Έλληνες ήλεγχαν την πλειονότητα των καταστημάτων και σημείων πώλησης στα αστικά κέντρα Douala και Yaoundé, αλλά και στις πιο απομακρυσμένες περιοχές. Οι κάτοικοι των Akonolinga, Bafia, Obala, Monatélé, Sangmélima, Lolodorf, Loum, Batouri, Manjo θεωρούνταν από τους σημαντικότερους πελάτες αυτού του "εμπορικού αποικισμού" των Ελλήνων. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ο Έλληνας ήταν ο μόνος λευκός έμπορος εγκαταστημένος στην ηπειρωτική ενδοχώρα. Αντιμέτωπος με τις καιρικές συνθήκες, τα κουνούπια και τις τροπικές ασθένειες, ο Έλληνας έμπορος συνέχισε την «αποστολή» του, στην ενδοχώρα του Καμερούν, παρακινούμενος από το εμπορικό του ένστικτο, διείσδυσε στις πιο μακρινές αγορές, στα πιο απομονωμένα χωριά του τροπικού δάσους²⁵.

Οι Έλληνες προσελκύουν μέλη της οικογένειάς τους, αλλά και συγχωριανούς ή συντοπίτες τους. Οι πιο στενοί συνεργάτες τους στις επιχειρήσεις ήταν συνήθως αδέρφια, εξαδέλφια, σύζυγοι ή φίλοι. Κάποιοι μάλιστα κατάφεραν να πραγματοποιήσουν το όνειρο της δημιουργίας της δικής τους «εμπορικής δυναστείας». Η διαχείριση των επιχειρήσεων Δεσποτάκη είχαν ανατεθεί στα παιδιά του Αναστασία, Μανώλη και Γιώργο. Ο Ανέστης Αρνόπουλος είχε εμπιστευτεί μέρος της διοίκησης των εμπορικών του δραστηριοτήτων στον εξάδελφο και φίλο Τάκη Χατζηκαντάκη. Ο Πολυδώρου εμπιστεύτηκε τις επιχειρήσεις του σχεδόν καθ' ολοκληρίαν στον ανιψιό του Γιώργο Κυριακίδη και ο Αντωνιάδης μύησε τον γιο του Κωνσταντίνο στο εμπόριο και τη διοίκηση. Καθώς όμως αυξάνονταν οι οικονομικές δραστηριότητες των Ελλήνων και ο κύκλος εργασιών τους, υπήρξε η αναγκαιότητα να

²⁵ Με την έλευση της αποικιοκρατίας στην υποσαχάρια Αφρική αυξήθηκε η αναγκαιότητα για τους Λευκούς για εργατικό δυναμικό απαραίτητα στα εργοτάξια των υποδομών που κατασκεύαζαν και στις φυτείες. Χρησιμοποίησαν για το σκοπό αυτό Αγγλοσάξονες τεχνικούς, Ιταλούς εργάτες, αλλά και αφρικανούς από διάφορα μέρη της Ηπείρου (Αγκόλα, Νιγηρία, Γκάνα, Σουδάν). Αυτό όμως που περισσότερο χρειαζόνταν ήταν άτομα που να έχουν την ικανότητα να διεισδύσουν στην αφρικανική ενδοχώρα και να εργαστούν κοντά στους ντόπιους, μένοντας στις επαρχίες της αφρικανικής ενδοχώρας για μεγάλα χρονικά διαστήματα, αποστολή που ανέλαβαν οι Λιβανέζοι και οι Έλληνες (Μεταξίδης 2009 : 293). Οπωσδήποτε δεν ήταν όλες οι περιοχές πρόσφορες για την επιτυχή ανάπτυξη δραστηριοτήτων - εμπορικών και άλλων - για τους ξένους μη Αφρικανούς. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της παρουσίας των Λιβανέζων στην περιοχή του Cécchi του νομού Agboville στην Ακτή Ελεφαντοστού που προσήλκυσε Λιβανέζους επειδή είχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που ευνοούσαν την παρουσία τους. Το φυσικό περιβάλλον ευνοούσε τις αγροτικές καλλιέργειες εξαγωγίμων προϊόντων, η περιοχή φιλοξενούσε πολλές εθνικότητες από άλλες περιοχές της χώρας αλλά και από γειτονικές χώρες και τρίτον είχε ελαστικό σύστημα ιδιοκτησίας και χρήσης της γης ως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 (Serhan 2003).

προστρέξουν στην αναζήτηση, πέραν του υπαλληλικού και διοικητικού δυναμικού που ήταν κατά αποκλειστικότητα ομοεθνείς, και στην αναζήτηση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού που αποτελείτο από αυτόχθονες. Αυτοί οι τελευταίοι έκαναν το ντεμπούτο τους στα ευρωπαϊκά – βλέπε και ελληνικά - καταστήματα ως μεσίτες, πράκτορες, διαπραγματευτές, μεταφραστές, ακόμη και ως απλοί πωλητές. Η περίοδος αυτή της δεκαετίας του 1950 σηματοδοτεί την έναρξη μιας συνεργατικής σχέσης μεταξύ των Ελλήνων και των Καμερουνέζων, τόσο σε επίπεδο σχέσης εργοδότη – εργαζόμενου, όσο και σε επίπεδο εμπορικής συνεργασίας.

Η ανεξαρτησία του Καμερούν το 1960 δεν «τάραξε» με ουσιαστικό τρόπο την ελληνική επιχειρηματική δραστηριότητα στο Καμερούν²⁶. Σημαντική είναι όμως, την περίοδο αυτή (1960-1970), η χωρική μετατόπιση των Ελλήνων – τόσο σε επίπεδο εγκατάστασης όσο και σε επίπεδο δραστηριοτήτων. Οι Έλληνες συγκεντρώνονται στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, Douala και Yaoundé, δραστηριοποιούμενοι στους τομείς της οικοδομής, των αρτοποιειών, των πολυκαταστημάτων. Ουσιαστικά η ανεξαρτησία έβαλε στο παιχνίδι του ανταγωνισμού πολλούς δρώντες μεταξύ των οποίων ντόπιους εμπόρους, ξένους Αφρικανούς και ξένους μη Αφρικανούς όπως οι Λιβανέζοι. Ουσιαστικές αλλαγές στο οικονομικό περιβάλλον θα έρθουν στα μέσα της επόμενης δεκαετίας και θα συνδέονται με την οικονομική κρίση οπότε και θ' αρχίσουν να δοκιμάζονται οι Έλληνες και θα διαφανεί σε πιο βαθμό ήταν βαθιές οι ρίζες της πρότερης παρουσίας τους – οικονομικής και κοινωνικής – στη χώρα αυτή της Αφρικής²⁷.

4. Οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων.

4.1. ΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΚΑΜΕΡΟΥΝΕΖΩΝ ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1950: Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΜΥΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ.

Ο ιός του εμπορίου είχε βρει γόνιμο έδαφος ιδίως στις περιοχές bamiléké (Grassfields) και haoussa. Από πολύ νωρίς εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον των Ελλήνων

²⁶ Οι δραστηριότητες των Ελλήνων (με στοιχεία που αντλήθηκαν από τον «Εμπορικό κατάλογο των υπερπόντιων κτήσεων του 1958») ήταν : εμπόριο κάθε είδους 46,7%, εισαγωγές – εξαγωγές 24%, φυτείες 8,4%, μεταφορές 6%, ελεύθερα επαγγέλματα 5%, μεταποίηση 3,6%). Στα στοιχεία του καταλόγου δεν περιλαμβάνονται σαφώς οι απασχολούμενοι ως υπάλληλοι.

²⁷ Πράγμα που δεν είναι αντικείμενο μελέτης στο παρόν άρθρο.

να δουλέψουν με ντόπιους συνεργάτες. Η συνεργασία αυτή είχε οφέλη και για τις δυο πλευρές. Η συνεργασία με τους αυτόχθονες επέτρεψε στους Έλληνες να προσαρμοστούν καλύτερα και κυρίως να προωθήσουν τα εμπορεύματά τους στους ντόπιους πληθυσμούς. Ο ρόλος των συνεργατών ιθαγενών ήταν να διαφημίσουν στις ντόπιες γλώσσες τα προϊόντα που πουλούσαν οι ελληνικοί οίκοι, κάνοντας γνωστά τα προϊόντα τους στις τοπικές αγορές. Χάρης στον ντόπιο συνεργάτη, ο Έλληνας πετύχαινε να ελέγξει τις εμπορικές οδούς ως και τα πιο απομακρυσμένα χωριά. Αντίστοιχα ο Καμερουνέζος κέρδιζε και αυτός από τη συνεργασία αυτή. Κέρδιζε με τις γνωριμίες που έκανε τόσο με το ελληνικό στοιχείο όσο και με άλλους ευρωπαίους αλλά επίσης αποκτούσε πρόσβαση στην εμπορική τεχνογνωσία δυτικού τύπου. Άλλωστε οι Καμερουνέζοι υπάλληλοι που εργάζονταν στα καταστήματα των λευκών δεν είχαν άγνοια του εμπορίου. Πολλοί εξ αυτών ήταν πεπειραμένοι έμποροι, γνώστες των αγορών και των σημείων πώλησης της ενδοχώρας, όπως οι φημισμένοι έμποροι haoussa, bamiléké, bassa, éwondo, éton, bafia ή bulu. Η σχέση μεταξύ Ελλήνων και Αφρικανών επέτρεψε την εξέλιξη των σχέσεων συνεργασίας σε μια διαδικασία εμπειρικής μύησης στις τεχνικές του συναλλακτικού εμπορίου. Η διαδικασία ήταν απλή: ο νεαρός Καμερουνέζος που έμπαινε στο εμπόριο των υφασμάτων στις γειτονίες του Yaoundé, της Douala ή της Nkongsamba είχε ως αποκλειστικό προμηθευτή Έλληνα έμπορο. Η σχέση τους δεν περιορίζεται στη διαπραγμάτευση αλλά και στην παροχή συμβουλών και κανόνων, αφού η επιτυχία του Καμερουνέζου συνδέεται άρρηκτα με τις πωλήσεις του Έλληνα προμηθευτή²⁸. Είναι από τους Έλληνες εμπόρους που πολλοί Καμερουνέζοι έμαθαν να διαχειρίζονται τα καταστήματά τους. Πολλοί μάλιστα Καμερουνέζοι έμποροι συνόδευσαν τους Έλληνες ομολόγους τους σε διεθνείς εκθέσεις στη Δυτική Ευρώπη και την Ασία²⁹. Δίπλα στους Έλληνες εμπόρους, που ήταν περισσότερο επαγγελματίες και ολοκληρωτικά αφοσιωμένοι στο εμπόριο, σημαντικός αριθμός ντόπιων πωλητών εγκαταλείπουν σταδιακά το πλανόδιο περιοδικό εμπόριο για να αφοσιωθούν σε σταθερές και μόνιμες εμπορικές δραστηριότητες επιλέγοντας μόνιμους και σταθερούς χώρους πώλησης βασιζόμενοι σε μια νέα στρατηγική εμπορικής ανάπτυξης. Έτσι οι ντόπιοι αρχίζουν και

28 Κωνσταντίνος Αντωνιάδης, 62 ετών, γιος Έλληνα εμπόρου στο Καμερούν, επίτιμος πρόξενος σήμερα της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Καμερούν (Yaoundé, 4 Ιουλίου 2009).

29 Ομοίως

κάνουν το εμπόριο την μόνιμη και επαγγελματική τους απασχόληση. Αυτή η επαγγελματοποίηση επέτρεψε σε χωριά και κωμοπόλεις να γίνουν εμπορικά κέντρα, και αργότερα να αναπτύξουν αστικά χαρακτηριστικά.

Επιπλέον, η προσέγγιση μεταξύ Ελλήνων και ντόπιων επέτρεψε στους Έλληνες να εργαστούν σε τομείς παράπλευρους αυτών του εμπορίου, όπως ενδεικτικά αναφέρουμε τον τομέα των μεταφορών και των υπεραστικών συγκοινωνιών. Τα *Motors Boys*, δηλαδή οι αυτόχθονες βοηθοί οδηγού, γίνανε με τον καιρό και οι ίδιοι κύριοι οδηγοί ή μηχανικοί αυτοκινήτων δίπλα στους παλιούς Έλληνες όπως οι Δεσποτάκης και Πονιάς.

Οι επενδύσεις των Ελλήνων στην οικοδομή δεν υπολείπονται των άλλων τους δραστηριοτήτων. Παπαδόπουλος Ηλίας, Πολύδωρας, Κυριακίδης, Σταματιάδης, Κρητικός, Αρνόπουλος, και αρκετοί άλλοι αποτέλεσαν παράδειγμα προς μίμηση για πολλούς Καμερουνέζους. Αρκετοί έμποροι *bamiléké* για παράδειγμα, εμπνεύστηκαν από το οικοδομικό στυλ των Ελλήνων. Πολλοί είναι επίσης οι Καμερουνέζοι που επωφελήθηκαν από τη στενή σχέση με τους Έλληνες στους τομείς της εστίασης και των αρτοποιειών.

Συμπερασματικά, οι σχέσεις μεταξύ αυτοχθόνων και Ελλήνων ήταν κοινωνικές σχέσεις, η δυναμική των οποίων ενισχύθηκε μετά την ανεξαρτησία (1960).

4.2. ΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΑΝΤΙΠΑΛΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΝΤΟΠΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων υφίστανται βαθιές αλλαγές. Η εποχή των συνεργασιών έμοιαζε να αλλάζει. Ο εθνικισμός άγγιξε και τον ντόπιο εμπορικό κόσμο, που ένιωσε πως είχε έρθει πια η στιγμή να γίνει κυρίαρχος στη χώρα του.

Οι Έλληνες παρά την δύσκολη περίοδο που είναι αυτή της μετάβασης της χώρας από το αποικιακό καθεστώς στην ανεξαρτησία εντείνουν την παρουσία τους στο Καμερούν. Απλά εγκαταλείπουν σταδιακά το λιανικό και ημι-χονδρικό εμπόριο προς όφελος των ντόπιων εμπόρων και στρέφονται στο εμπόριο των αγαθών πολυτελείας. Η κατάσταση αυτή ανήγγειλε την κάλυψη του εμπορικού κενού που άφηναν οι Έλληνες από τους ντόπιους εμπόρους.

Η κατάσταση αυτή σηματοδότησε την έναρξη των εμπορικής επεκτασιμότητας από την πλευρά των γηγενών εμπόρων στο Καμερούν. Επιπλέον, οι πρώτοι που οσμίστηκαν την επερχόμενη χιονοστιβάδα των ντόπιων «εμπόρων κατακτητών» ήταν οι ίδιοι οι Έλληνες. Η μαρτυρία του Πέτρου Βλάχου, από τους παλιότερους Έλληνες εμπόρους στο Καμερούν, περιγράφει την ανερχόμενη ανησυχία των ελλήνων εμπόρων στην ιδέα του ανταγωνισμού με την ντόπια ανερχόμενη οικονομική ελίτ : «Τα προϊόντα και το εμπόριο γενικά περνούσε από τα χέρια των Ελλήνων. Οι μεγάλοι ευρωπαϊκοί εμπορικοί οίκοι έχαναν σταδιακά τη φήμη και τη δύναμή τους αφήνοντας τη θέση τους στις νέες γενιές επιχειρηματιών μεταξύ των οποίων οι Έλληνες και οι ντόπιοι επιχειρηματίες, οι πιο φημισμένοι από τους οποίους ήταν οι Bamiléké. Το γεγονός ότι ο πρώτος πρόεδρος του ανεξάρτητου Καμερούν, Ahmadou Ahidjo, ήταν από το βορρά δημιούργησε τις ευνοϊκές εκείνες προϋποθέσεις για την ανάδυση μιας επιχειρηματικής τάξης που είχε προέλευση από τα βόρεια της χώρας» (Βλάχος 1999 : 51).

Μεταξύ των εμπορικών ανταγωνιστών των Ελλήνων στο Καμερούν, οι Bamiléké και οι Haoussa ήταν οι πιο τρομεροί. Είχαν σημαντικά πλεονεκτήματα μεταξύ των οποίων, η οργάνωσή τους, τα δίκτυά τους και η ανάπτυξή τους στο χώρο. Τους έβρισκε κανείς παντού, σε κάθε μορφής δραστηριότητα, στη λιανική, στο χονδρεμπόριο, με μεγάλο αριθμό σημείων πώλησης κοντά στα εμπορικά καταστήματα των Ελλήνων.

Συμπεράσματα

Το Καμερούν από τις απαρχές της αποικιακής κυριαρχίας δέχτηκε στο έδαφός του πολλές παρουσίες ξένων, κυρίως Ευρωπαίων και μεταξύ αυτών και Ελλήνων. Παρουσιάσαμε συνοπτικά την ελληνική επιχειρηματική διαδρομή στο Καμερούν και τα σημάδια που άφησαν στην χώρα υποδοχής. Σημαντική μειονότητα ανάμεσα σε άλλους ξένους, υπήρξαν στην καρδιά του ευρωπαϊκού αποικιοκρατικού οικονομικού συστήματος, επενδύοντας ως μεσάζοντες στους τομείς εκείνους που αυτό ευνόησε.

Οι Έλληνες ήρθαν μετανάστες στο Καμερούν σε μια εποχή που το Καμερούν βρισκόταν υπό αποικιακή διοίκηση. Εντάχθηκαν με επιτυχία στο «περιβάλλον» των Λευκών και έδρασαν ως η αιχμή του δόρατος για τους ευρωπαίους οικονομικούς

δρώντες αξιοποιώντας την επιθυμία τους να πλουτίσουν, την προσαρμοστικότητα τους στο αφρικανικό περιβάλλον, την «έφεση» και την τεχνογνωσία τους στο εμπόριο. Τα πρώτα χρόνια της παρουσίας τους στο Καμερούν ασχολήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά με την αγορά των προϊόντων (κακάο, καφέ) για λογαριασμό των Ευρωπαίων εξαγωγέων. Στη συνέχεια ασχολήθηκαν – παράλληλα σχεδόν – με το λιανικό εμπόριο προσφέροντας στις αγορές της ενδοχώρας είδη πρώτης ανάγκης που εισάγονταν στη χώρα από τους ευρωπαϊκούς εμπορικούς οίκους. Από τον Β' Πόλεμο και εντεύθεν οι Έλληνες επεκτείνουν σταδιακά τις δραστηριότητές τους στο χώρο των μεταφορών. Επενδύουν τα κέρδη τους από το εμπόριο στην αγορά φορτηγών με τα οποία μεταφέρουν τα εξαγωγίμα προϊόντα στο λιμάνι και τα είδη διατροφής για τον εφοδιασμό των πόλεων Yaoundé και Douala. Η ανάπτυξη των αστικών κέντρων και η συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων σε αυτές οδηγεί στην ανάγκη της μετακίνησης των αυτοχθόνων από τα γύρω χωριά και τις περιαστικές περιοχές να έρχονται για εργασία στις πόλεις. Ο Έλληνας αρχικά αξιοποιεί τα φορτηγά του για τη μεταφορά προϊόντων και ανθρώπων και στη συνέχεια μετασχηματίζει κάποια από αυτά ώστε να εκτελεί τις υπεραστικές μετακινήσεις των ατόμων. Αργότερα επενδύει και στην αγορά λεωφορείων τα οποία οδηγούν έλληνες αλλά και ντόπιοι οδηγοί. Η αγορά διευρύνεται και σε αυτή συμμετέχουν και οι ντόπιοι που αρχίζουν, δίπλα στους Έλληνες να μαθαίνουν επαγγέλματα (οδηγού, μηχανικού κτλ.).

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 αρχίζουν οι ζυμώσεις που θα οδηγήσουν το 1960 στην ανεξαρτησία. Οι Έλληνες διώχνουν προσωρινά τις οικογένειες και τα παιδιά τους στην Ευρώπη και στην Ελλάδα ή την Κύπρο. Την ίδια περίοδο οι ελληνικές δραστηριότητες όχι όμως δεν μειώνονται αλλά αυξάνονται ραγδαία. Πολλές ευρωπαϊκές εταιρείες φεύγουν και αφήνουν ένα κενό που καλύπτουν αμέσως οι Έλληνες. Οι τελευταίοι αυτοί γίνονται οι ίδιοι εισαγωγής και μπαίνουν στο χώρο του εμπορίου ειδών πολυτελείας. Παράλληλα αναπτύσσουν βιοτεχνικές και οικοδομικές δραστηριότητες. Με την ανεξαρτησία αναδύεται μια νέα τάξη ντόπιων εμπόρων που καλύπτουν το χώρο του λιανικού εμπορίου αρχικά και σαφώς αλλάζουν τον προσανατολισμό και τις εμπορικές στρατηγικές των Ελλήνων.

Η ελληνική παρουσία στο Καμερούν είχε ως συνέπεια τη δημιουργία πολύπλευρων οικονομικών και εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ελλήνων και Καμερουνέζων. Οι σχέσεις αυτές οδήγησαν στην μετεξέλιξη των «παραδοσιακών»

εμπορικών κοινοτήτων στο Καμερούν όπως αυτές των bamiléké και haoussa που δέχτηκαν την επιρροή του δυτικού εμπορίου από μια αντίστοιχη κοινότητα εμπόρων ξένων μη Αφρικανών που ήταν οι Έλληνες. Οι ντόπιοι αυτοί έμποροι που είχαν γνώση και έφεση στο εμπόριο ήδη από την προ-αποικιακή περίοδο που χρονολογείται από αρκετούς αιώνες, καλλιέργησαν το εμπορικό τους ταλέντο χάρη στους Έλληνες. Η σχέση Ελλήνων και αυτοχθόνων εμπόρων μεταμόρφωσε το εμπορικό περιβάλλον. Η χειραφέτηση των αφρικανών εμπόρων υπήρξε εκ των πραγμάτων μια ιστορικής σημασίας πραγματικότητα στην οποία συνετέλεσαν ενεργά οι Έλληνες που δραστηριοποιήθηκαν στο Καμερούν. Τα πλεονεκτήματα που έδωσε στους ντόπιους η πολιτική του ανεξάρτητου κράτους του Καμερούν από το 1960 και μετά, εύλογα δημιούργησε μια ντόπια οικονομική και εμπορική ελίτ. Αυτή η διεργασία προφανώς ανέδειξε τον ντόπιο έμπορο σε πρωταγωνιστικό ρόλο μέσα στη χώρα του μετά την ανεξαρτησία, χωρίς όμως σε καμιά περίπτωση να μειώνει την αξία της παρουσίας και συμμετοχής του ελληνικού εμπορίου στην οικονομική, εμπορική αλλά και κοινωνική ζωή στη χώρα.

Βασική Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

ΒΛΑΧΟΣ Π., *Αν Ήξερα*, Αθήνα, 1999.

MANTZAPHIS E., «Η αυξανόμενη αφομοίωση της «νέας» μικροαστικής τάξης στη Νότιο Αφρική», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, n° 42-43, 1981, pp. 145-152.

MANTZAPHIS E., «Εθνική και Κοινωνική συνείδηση στη διασπορά: Ο ελληνικός σύνδεσμος μεταλλωρύχων στη Νότιο Αφρική 1905–1920), *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, no 48, 1984, pp. 94-110.

ΜΑΡΚΑΚΗΣ Γ., *Έλληνες στη μαύρη Αφρική, 1890-1990*, Αθήνα, εκδόσεις Τροχαλία, 1998.

ΜΕΤΑΞΙΔΗΣ Ν., *Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη στην υποσαχάρια Αφρική*, Διδακτορική διατριβή στην οικονομική επιστήμη, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2009.

Ξενόγλωσση

AKONO ABINA M. F., *Présence et activités des Grecs au Cameroun : le cas de la ville de Yaoundé*, mémoire de Master en Histoire, Université de Yaoundé I, Yaoundé 2009.

- ASSOUMOU J., *L'économie du cacao*, Paris, éditions Jean-Pierre Delarge, 1977.
- BARBIER, J-P. – CHAMPAUD, J. – GENDREAU, F., *Migrations et Développement, La région du Mounjo au Cameroun*, éditions de l'ORSTOM, 1983.
- BAYART, J-F., *L'Etat au Cameroun*, Paris, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1979.
- BAYART, J-F., *L'Etat en Afrique, La politique du ventre*, Paris, Fayard, 1989.
- BAYART J-F., *L'illusion identitaire*, Paris, Fayard, 1996.
- CHAMPAUD J., (1966) «L'économie cacaoyère du Cameroun», Cahiers ORSTOM, Série Sciences Humaines, vol. III, n° 3, 1966, pp. 105-124.
- CHARBONNEAU J. R., *Marchés et marchands d'Afrique Noire*, Paris, La Colombe, 1961.
- DONGMO J-L., *Le dynamisme bamiléké (Cameroun)*, Vol.2, Yaoundé, CEPER, 1981.
- FRANQUEVILLE A., *Yaoundé. Construire une capitale*, Paris, Editions de l'ORSTOM - Etudes urbaines, 1984.
- FODOUOP K., *Le marché de Lagos à Douala*, Mémoire de DES, Université de Yaoundé, 1974.
- HUGON Ph., *Analyse du sous développement en Afrique Noire: l'exemple de l'économie du Cameroun*, Paris, P.U.F, 1968.
- JOSEPH R., *Le mouvement nationaliste au Cameroun*, éditions Karthala, 1986.
- LEMBEZAT B., *Le Cameroun*, paris, éditions maritimes et coloniales, 1954.
- MAINET G., *Douala, ville principale du Cameroun*, Yaoundé, Orstom /Minrex, 1981.
- MAINET G., *Douala, croissance et servitude*, Paris, L'Harmattan, 1985.
- MBEMBE A., *La naissance du maquis dans le Sud-Cameroun, 1920-1960 : histoire des usages de la raison en colonie*, Paris, Karthala, 1996.
- MÉDARD J-F., *L'état sous-développé en Afrique noire: clientélisme politique ou néo-patrimonialisme?* « Travaux et Documents » no 1, CEAN, Institut d'études politiques de Bordeaux, 1982.
- MÉDARD J-F., *L'état néo-patrimonial en Afrique*, *Politique Africaine*, 39, septembre, 1990, pp. 25-36.
- METAXIDES N., *La diaspora hellénique en Afrique noire: esprit d'entreprise, culture et développement des Grecs au Cameroun*, Ph.D. Dissertation in Human Geography, Université Michel de Montaigne - Bordeaux 3, Bordeaux, France, 2010.
- METAXIDES N., "Les Grecs du Cameroun, une diaspora d'entrepreneurs (1950- 2007)", *Revue Européenne des Migrations Internationales*, vol. 26 (2), 2010α, pp.169-189.
- MONGO Béti., *Ville Cruelle*, Présence Africaine, 1971.

- RANGER T., L'invention de la tradition en Afrique a l'époque coloniale, (in) Hobsbawm, E. – Ranger, T. (dir) (2004) *L'invention de la tradition*, éditions Amsterdam, 2004, pp. 225-278.
- RATHERY G., *Cameroun, terre d'avenir*, Yaoundé, Chambre de Commerce et d'Industrie du Cameroun, 1960.
- RUBBERS B., *Faire fortune en Afrique : Anthropologie des derniers colons du Katanga*, Paris : Karthala, 2009.
- SANTOIR C. – BOPDA A., (éd.) *Atlas régional Sud - Cameroun*, Paris, ORSTOM– MINREST, 1995.
- SERHAN N., Le départ précipité des Libanais de Cecchi (Côte d'Ivoire) : xénophobie, difficultés économiques ou autres motifs ? (in) Catherine Coquery- Vidrovitch (et al.) (Éds), *Etre étranger et migrant en Afrique au XXème siècle*, Volume II, Éd. L'Harmattan, 2003, pp.431 - 449.
- WARNIER J-P., *L'esprit d'entreprise au Cameroun*, Paris, Karthala, 1993.